

REVIEW OF RESEARCH

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.7631 (UIF)

VOLUME - 15 | ISSUE - 8 | MAY - 2026

भारतातील शिक्षणातील समस्यावरील उपाय

विजय दुंदा कातडे

(प्राथमिक शिक्षक)

जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा रणद खु., ता-अकोले, जि- अहिल्यानगर.

स्वातंत्र्यानंतर उच्च शिक्षणाचे ध्येय, धोरण आणि नियमन यासाठी "विद्यापीठ अनुदान आयोगा"ची (यू.जी.सी.) स्थापना 1956 च्या कायद्यान्वये करण्यात आली. शैक्षणिक दर्जा, शिक्षकांची पात्रता, पगार, पदव्यांचे प्रकार आणि काही प्रमाणात अभ्यासक्रम यांचे नियमन या संस्थेमार्फत केले जात होते. शिवाय, विद्यापीठ आणि महाविद्यालय यांना दिले जाणारे अनुदान याच संस्थेमार्फत मिळत होते. असे असले तरी विद्यापीठ अनुदान आयोगाने मान्य केलेल्या वेतन शिफारशी स्वीकारण्याचे स्वातंत्र्य राज्य सरकारला आहे. महाविद्यालयांच्या मान्यतेचे आणि ती काढून घेण्याचे अधिकारही राज्य सरकारकडे आहेत. भारतातील उच्च शिक्षण हे केंद्र सरकार आणि राज्य सरकार यांच्या संयुक्त अधिपत्याखाली आहे. या संमिश्र व्यवस्थेमुळे गुणवत्ता आणि दर्जाबाबत अनेक प्रश्न निर्माण झाले आहेत, ही वस्तुस्थिती आहे.

उच्च शिक्षणाचा प्रसार होत असताना त्यांच्या नियंत्रणासाठी लोकसभेच्या मान्यतेने अनेक संस्था निर्माण केल्या गेल्या. त्यात एआयसीटीई, एनसीटीई, कौन्सिल ऑफ आर्किटेक्चर, बार कौन्सिल अशा संस्थांचा समावेश आहे. या सर्व स्वायत्त संस्थांनी आपले स्वतंत्र निकष बनवले, त्यामुळे त्यांमध्ये सुसूत्रता नाही. शिक्षकांच्या पात्रतेचे उदाहरण त्यासाठी देता येईल. विद्यापीठ अनुदान आयोग पीएच.डी. आणि नेट, सेटचा आग्रह धरते. अभियांत्रिकी उच्च शिक्षणाचे नियमन करणारी "एआयसीटीई" मात्र तसा आग्रह धरत नाही. बार कौन्सिलने ठरविलेल्या तुकडीतील विद्यार्थिसंख्येचा इतर संस्थांनी पुरस्कृत केलेल्या विद्यार्थिसंख्येशी मेळ जमत नाही. अशी अनेक उदाहरणे देता येतील. याचाच अर्थ असा, की उच्च शिक्षणाच्या नियोजनात देश आणि राज्यपातळीवर सुसूत्रता आणणे, ही काळाची गरज आहे.

1. शिक्षणात तंत्रज्ञानाला महत्त्व द्या

भारताला संगणक आणि हायस्पीड इंटरनेट तंत्रज्ञान स्वीकारावे लागेल. आपल्या शैक्षणिक वितरण यंत्रणेने मानवी भांडवलाची संपत्ती जनतेपर्यंत नेली पाहिजे. वीट आणि मोटार शाळा, महाविद्यालये आणि विद्यापीठांचे मॉडेल आयसीटीशी एकत्रित आणि एकमेकांशी जोडले जातील. सरकारांनी तंत्रज्ञानाच्या पायाभूत सुविधांमध्ये अधिक गुंतवणूक करावी ज्यामुळे ज्ञान सुलभता सुलभ होईल.

2. नवकल्पना आणि सर्जनशीलतेला प्रोत्साहन द्या

सर्वोच्च शैक्षणिक सन्मानास पात्र असलेल्यांना व्यवस्थेने पुरस्कृत केले पाहिजे. क्रॅमर्सना पुरस्कृत केले जाऊ नये. मूळ योगदान, सर्जनशीलता, समस्या सोडवणे आणि नाविन्य ओळखण्यासाठी आमच्या चाचणी आणि चिन्हांकन प्रणाली तयार करणे आवश्यक आहे. त्यानुसार मानांकन देण्यात यावे.

3. शिक्षण वैयक्तिकृत करा

एखादी गोष्ट एका मुलासाठी चांगली असेल तर ती सर्वांसाठी चांगली आहे, या गृहीतकावर भारतीय शिक्षण व्यवस्था बांधलेली आहे. परंतु, एक मोठी शिक्षण व्यवस्था सर्वांसाठी योग्य असू शकत नाही. काही लोक व्हिड्युअल शिकणारे आहेत, तर काही श्रवणविषयक शिकणारे आहेत. काही मुले वेगाने शिकतात, काही हळू शिकतात. अभ्यासक्रमाची रचना अशा प्रकारे केली जावी की प्रत्येक शिष्याची सुसक्षमता ओळखली जाईल आणि प्रेरित होईल. घाईघाईने आणि जलद शिकण्यापासून परावृत्त केले पाहिजे.

4. प्रशिक्षकांना सतत प्रशिक्षित करा

शिक्षक हा उद्योजक आणि निर्माता असतो. शिक्षकाची कामगिरी केवळ वर्गापुरती मर्यादित नसावी. इंटरनेटसह जग पाहण्यासाठी ते खुले करणे आवश्यक आहे. अध्यापनाच्या पदांवर नेते असावेत, पगारदार नसावेत. म्हणून, नियमित प्रशिक्षण आवश्यक आहे.

5. शिकवण्याची योग्यता बदला

शिकवण्याच्या नोकऱ्या मोठ्या प्रमाणावर सुरक्षित, चांगल्या पगाराच्या आणि जोखीममुक्त नोकऱ्या म्हणून ओळखल्या जातात. बहुतेक शिक्षक बदलू इच्छित नाहीत. जसजसे ते अनुभवी होतात तसतसे त्यांना सेप्टिक होते आणि ते विद्यार्थ्यांच्या स्वभावाचा आणि गरजांचा विचारही करत नाहीत. आजच्या पिढीला समजून घेणे ही काळाची गरज आहे. या दिशेने मार्गदर्शक तत्वे तयार करावीत.

6. चारित्र्यपूर्ण दर्जेदार शिक्षण द्या

चारित्र्यविना शिक्षण गर्भपात आहे आणि समाजात फूट निर्माण करेल. जो देश शिक्षणाचा दर्जा खालावतो आणि परीक्षेत गुणांची स्पर्धा करू देतो तो देश कोसळेल. गूढ डॉक्टर, कमी कुशल अभियंते, भ्र्याड न्यायाधीश, मनी माइंडेड अकाउंटंट, लोभी व्यापारी, अमानुष उपदेशक आणि अज्ञानी शिक्षक अर्थव्यवस्थेच्या वाढीसाठी सेवा देऊ शकत नाहीत. ते लवकरच आणि निश्चितपणे त्यांच्या अनैतिक प्रथांसह समाजाचा नाश करतील ज्यांना कोणीही विरोध करू शकत नाही.

REFERENCE

1. Sharma Sharda, UGC and Higher Education System in India.
2. University News- Dec.26, 2005, Jan.01, 2006.
3. Powar, K. B. (2002). Indian Higher Education: A Conglomerate of Concept, facts, and practices, Concept publication company, New Delhi.
4. Mishra Sharda, (2006). UGC and Higher Education System in India. Book Enclave, Jaipur.302006
5. University News. Vol. 49. No. 31, August- 11-2011.
6. University News. Vol. 49. No. 35, August- 29, September 04, 2011.
7. <https://www.esakal.com/sampadakiya/pune-edition-editorial-article-higher-education-condition-128826>